

**Uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 28 października 2004 r., III CZP
33/04**

Prezes SN Tadeusz Ereciński (przewodniczący)

Sędzia SN Helena Ciepla

Sędzia SN Maria Grzelka (sprawozdawca)

Sędzia SN Henryk Pietrkowski

Sędzia SN Zbigniew Strus

Sędzia SN Tadeusz Wiśniewski

Sędzia SN Tadeusz Żyznowski

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w W. przy uczestnictwie Gabrieli S. i Wiesława S. o wpis hipoteki przymusowej do działu IV księgi wieczystej Sądu Rejonowego w Chorzowie nr (...), po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 28 października 2004 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 6 kwietnia 2004 r., III CZP 1/04:

„Czy doręczona zobowiązanemu decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej zobowiązanego i jego małżonka ?”

podjął uchwałę:

Doręczona dłużnikowi decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, stanowi podstawę wpisu w księdze wieczystej hipoteki przymusowej na nieruchomości będącej przedmiotem współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka.

Uzasadnienie

Przedstawione zagadnienie prawne dotyczy sprawy z wniosku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o wpis do księgi wieczystej hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot ustawowej wspólności majątkowej małżonków Wiesława i Gabrieli S. Zobowiązany z tytułu składek na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych był Wiesław S. i jemu została doręczona decyzja ustalająca wysokość zaległości składkowych. Zgodnie z żądaniem wniosku, decyzja ta miała stanowić podstawę wpisu hipoteki przymusowej.

Sąd Rejonowy w Chorzowie postanowieniem z dnia 9 lipca 2003 r. oddalił wniosek. Wskazał na art. 787 k.p.c. oraz powołał się na uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 2000 r., III CZP 33/00 (OSNC 2001, nr 4, poz. 55) i stwierdził, że wpis hipoteki przymusowej na nieruchomości będącej majątkiem wspólnym małżonków S. byłby możliwy dopiero po wystawieniu przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych tytułu wykonawczego przeciwko dłużnikowi z klauzulą wykonalności opiewającą na jego współmałżonka lub chociażby z informacją o małżonku dłużnika.

Sąd Okręgowy w Katowicach, przy rozpoznawaniu apelacji wnioskodawcy, powziął wątpliwość, czy doręczona decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o określeniu wysokości należności składkowych, wydana przeciwko zobowiązanemu do zapłaty płatnikowi, jest podstawą do dokonania wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości będącej przedmiotem współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka. Tę wątpliwość, postanowieniem z dnia 27 listopada 2003 r., przedstawił na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Sąd Okręgowy wyraził pogląd, że z przepisów ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych wynika solidarna odpowiedzialność małżonków majątkiem wspólnym z tytułu składek, których płatnikiem jest jeden z małżonków, co usprawiedliwia uzyskanie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka. Wymaga to jednak legitymowania się tytułem wykonawczym w rozumieniu przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, wydanym przeciwko zobowiązanemu, jak i przeciwko jego małżonkowi, względnie ostateczną decyzją określającą wysokość zaległości składkowych wydaną także przeciwko małżonkowi dłużnika i jemu doręczoną. Przyjęcie stanowiska odmiennego

pozbawiałoby małżonka dłużnika w postępowaniu administracyjnym jakiegokolwiek ochrony prawnej w zakresie możliwości kwestionowania decyzji określającej wysokość zaległości składkowych, w postępowaniu wieczystoksięgowym zaś sprowadzałoby się praktycznie do uprawnień czysto formalnych. Tego rodzaju brak ochrony prawnej mógłby budzić wątpliwości w świetle przepisów Konstytucji i dotychczasowego orzecznictwa Sądu Najwyższego, w tym uchwały z dnia 8 października 2003 r. III CZP 68/03 (OSNC 2004, nr 12, poz. 191), dotyczącej wymogu istnienia tytułu wykonawczego wydanego przeciwko obojgu małżonkom jako podstawy wpisu hipoteki przymusowej zabezpieczającej należności podatkowe przypadające od jednego z nich. Mając to na względzie, a ponadto zważając, że spójność postępowania o wpis z wniosków opartych na orzeczeniach sądowych i na orzeczeniach administracyjnych wymagałaby jednakowej podstawy wpisu, Sąd Okręgowy stwierdził jednak, iż z przepisów o ubezpieczeniach społecznych nie wynika, aby doręczenie decyzji dotyczyło także małżonka zobowiązanego.

Sąd Najwyższy przy rozpoznawaniu tego zagadnienia prawnego powziął, wyrażoną w zagadnieniu przedstawionym do rozstrzygnięcia składowi powiększonemu, wątpliwość, czy doręczona zobowiązanemu decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej zobowiązanego i jego małżonka.

Za punkt wyjścia Sąd Najwyższy przyjął stwierdzenie, że sytuacja prawna małżonka osoby, na której ciążyą zobowiązania z tytułu składek należnych Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych, nie wykazuje zasadniczego zróżnicowania co do ustanowienia hipoteki przymusowej w porównaniu z sytuacją małżonka osoby zobowiązanej z tytułu podatków. Zarówno bowiem w art. 26 ust. 3 i 3a pkt 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm. – dalej: "u.s.u.s."), jak i w art. 34 § 1 i 3 pkt 2 w związku z art. 35 § 2 pkt 1b ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. Nr 137, poz. 926 ze zm. – dalej: "Ord.pod.") ustanowione zostało prawo Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, względnie Skarbu Państwa i jednostki samorządu terytorialnego, do hipoteki przymusowej na nieruchomościach stanowiących przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka oraz określona została podstawa wpisu w postaci doręczonej decyzji. Jednocześnie, w świetle art. 26 i 29 Ordynacji podatkowej oraz w związku z odesłaniem w art. 31 ustawy o systemie

ubezpieczeń społecznych, zarówno w odniesieniu do podatków, jak i należności składkowych, obowiązuje zasada odpowiedzialności podatnika (płatnika składek) pozostającego w związku małżeńskim jego majątkiem osobistym oraz majątkiem wspólnym dłużnika i jego małżonka.

Mając to na względzie i nie negując słuszności zaspokajania roszczeń z zobowiązań publicznoprawnych z majątku wspólnego małżonków w sytuacji, w której dłużnikiem jest jeden z nich, skład przedstawiający zagadnienie prawne zwrócił uwagę na rozbieżność poglądów co do wykładni przytoczonych przepisów w kwestii zabezpieczenia małżonkowi dłużnika ochrony jego interesu w toku całego postępowania o wpis. Wskazał, że w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2004 r., III CZP 109/03 ("Biuletyn SN" 2004, nr 2, s. 2) stwierdzono, iż podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości wspólnej podatnika i jego małżonka może być decyzja doręczona wyłącznie podatnikowi. W ten sposób została uznana za nieaktualną dotychczasowa linia orzecznictwa zmierzająca do ograniczenia i ochrony odpowiedzialności małżonka podatnika majątkiem wspólnym. W uchwale z dnia 24 lutego 2004 r., III CZP 121/03 ("Biuletyn SN" 2004, nr 2, s. 6) Sąd Najwyższy przyjął natomiast, że doręczona zobowiązanemu decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, nie może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej zobowiązanego i jego małżonka. Dostrzegając podobieństwo unormowań hipoteki przymusowej w Ordynacji podatkowej i ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych, skład orzekający Sądu Najwyższego w przedstawionym zagadnieniu zauważył jednak, że w przepisach tej ostatniej ustawy nie nastąpiło zwięźenie pojęcia strony, co przyjął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 5 lutego 2004 r., III CZP 109/03. (...)

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Hipoteka przymusowa na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka dla zabezpieczenia należności z tytułu składek, znajdująca podstawę w doręczonej decyzji określającej wysokość składek, uregulowana została w art. 26 ust. 3, 3a pkt 2 i ust. 4 u.s.u.s., w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 241, poz. 2074). (...) Przepisy te są wyrazem przyjętej w ustawie z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych zasady odpowiedzialności majątkiem

wspólnym małżonków za należności składkowe, których dłużnikiem jest jeden z nich.

Analogiczne unormowanie zawiera ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa w art. 34 § 1 i § 3 pkt 2 oraz art. 35 § 2 pkt 1a w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 12 września 2002 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa i niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 169, poz. 1387) (...) Regułę odpowiedzialności majątkiem wspólnym podatnika i jego małżonka za zobowiązania podatkowe jednego z małżonków określa art. 29 § 1 Ord.pod., zgodnie z którym, w przypadku osób pozostających w związku małżeńskim odpowiedzialność podatnika obejmuje majątek osobisty podatnika oraz majątek wspólny podatnika i jego małżonka. Przepis ten, na podstawie art. 31 u.s.u.s., ma odpowiednie zastosowanie w prawie ubezpieczeń społecznych.

Przytoczone uregulowania są przykładem przepisów szczególnych, przewidujących nieostateczną decyzję administracyjną jako podstawę wpisu hipoteki przymusowej, o których mowa w art. 110 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm. – dalej: "u.k.w.h."). Taka hipoteka jest hipoteką kaucyjną (art. 111 u.k.w.h.), której ustanowienie nie jest sposobem egzekucji, a jej celem nie jest realizacja wierzytelności. Do egzekucji z obciążonej nieruchomości wymagany jest tytuł wykonawczy (art. 26 § 1 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. nr 110, poz. 968 ze zm. – dalej: „u.p.e.a.”), a w przypadku nieruchomości stanowiącej majątek wspólny zobowiązanego i jego małżonka, tytuł wystawiony na oboje małżonków (art. 27c u.p.e.a.). Hipoteka przymusowa, powstała w wyniku wpisu dokonanego na podstawie doręczonej decyzji, określającej wysokość należnego świadczenia, stanowi środek zabezpieczenia interesów fiskalnych Państwa i jednostek samorządu terytorialnego, względnie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, przed możliwością „ucieczki” nierzetelnego dłużnika – polegającej na zbyciu nieruchomości przed upływem terminu do odwołania od decyzji lub przed wyczerpaniem trybu odwoławczego – spod przymusowego zaspokojenia się uprawnionego z nieruchomości. Po przekształceniu w hipotekę przymusową zwykłą – co następuje na podstawie tytułu wykonawczego – staje się gwarantem realizacji wierzytelności w stosunku do każdorazowego właściciela nieruchomości.

Obok hipoteki przymusowej kaucyjnej w prawie podatkowym i w prawie ubezpieczeń społecznych przewidziana jest hipoteka przymusowa zwykła, dla powstania której wymagany jest tytuł wykonawczy (art. 35 § 2 Ord.pod., art. 109 ust. 1 u.k.w.h.). W świetle utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego (por. postanowienie z dnia 28 marca 1995 r., I CR 2/95, nie publ., uchwała z dnia 18 maja 1995 r., III CZP 63/95, OSNC 1995, nr 10, poz. 142, uzasadnienie uchwały z dnia 20 czerwca 2001 r., III CZP 34/01, OSNC 2002, nr 1, poz. 3) podstawę wpisu hipoteki przymusowej zwykłej mogą stanowić tytuły wykonawcze wydane zarówno w sądowym, jak i administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym; te ostatnie nie wymagają zaopatrywania ich w sądową klauzulę wykonalności (por. uzasadnienie uchwały z dnia 18 września 2002 r., III CZP 49/02, OSNC 2003, nr 9, poz. 115). Odnośnie do hipoteki przymusowej zabezpieczającej należności podatkowe z istniejących zobowiązań, mającej obciążać nieruchomości wspólną zobowiązanego i jego małżonka, Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/03 orzekł, że administracyjny tytuł wykonawczy musi być wystawiony na oboje małżonków. Wyrażając aprobatę dla powyższego stanowiska należy stwierdzić, że ze względu na podobieństwo uregulowań znajduje ono w pełni zastosowanie także do tytułu wykonawczego stanowiącego podstawę wpisu hipoteki przymusowej zabezpieczającej należności składkowe.

Konkludując, na tle Ordynacji podatkowej i ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, w odniesieniu do należności podatkowych lub składkowych funkcjonują dwa rodzaje hipoteki przymusowej, różniące się co do podstawy wpisu oraz treścią. Pierwsza, która powstaje na podstawie decyzji nieostatecznej, ale doręczonej, będąca hipoteką kaucyjną, oraz druga, która powstaje na podstawie administracyjnego tytułu wykonawczego i jest hipoteką zwykłą.

Przedstawione zagadnienie prawne dotyczy pierwszej z wymienionych rodzajów hipoteki. (...)

Decyzja ostateczna, określająca wysokość należności podatkowych lub składkowych nie została przewidziana w Ordynacji podatkowej i w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych jako podstawa wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości wspólnej zobowiązanego (dłużnika) i jego małżonka. Wprawdzie w art. 110 u.k.w.h. znalazło się „upoważnienie” do objęcia przepisami szczególnymi także decyzji ostatecznej, na co wskazuje zwrot „choćby nie była ostateczna”, to jednak Ordynacja podatkowa ani ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych nie

wymieniają innej decyzji oprócz „doręczonej”. Również nie byłoby możliwe wnioskowanie o decyzji ostatecznej na podstawie rozumowania, że skoro uwzględnia się, jako źródło wpisu, decyzję nieostateczną, to tym bardziej powinno się uwzględniać decyzję ostateczną. Decyzja ostateczna nie została przewidziana w art. 111 u.k.w.h. jako podstawa hipoteki kaucyjnej, zatem trzeba by uznać, że uprawnia ona do wpisu hipoteki zwykłej. Zasadnicze różnice pomiędzy hipoteką kaucyjną i zwykłą, rzutujące w istotny sposób na sytuację prawną właściciela nieruchomości, wykluczają możliwość przyjęcia w drodze wykładni, że decyzja, która stała się ostateczna po doręczeniu tylko zobowiązanemu (dłużnikowi), stanowi podstawę wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości wspólnej małżonków.

Ostateczna decyzja stanowi podstawę administracyjnego tytułu wykonawczego (art. 27 u.p.e.a.). Dopiero ten tytuł, obejmujący oboje małżonków (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/03), może stanowić podstawę wpisu hipoteki przymusowej obciążającej nieruchomość wspólną. Hipoteka ustanowiona na podstawie tytułu wykonawczego jest hipoteką zwykłą (art. 111 *a contrario* u.k.w.h.). Źródłem materialnoprawnym odpowiedzialności majątkowej współmałżonka jest art. 29 § 1 Ord.pod., przewidujący odpowiedzialność współmałżonka z majątku wspólnego za dług po jego powstaniu. Nie jest to odpowiedzialność osobista, lecz *sui generis* odpowiedzialność rzeczowa. W postępowaniu wszczętym w wyniku wydania administracyjnego tytułu wykonawczego małżonkowi dłużnika przysługuje prawo zgłaszania zarzutów do organu egzekucyjnego (art. 27 § 1 pkt 9 u.p.e.a.). Jeśli wystawienie tytułu wykonawczego służyć ma jedynie ustanowieniu hipoteki przymusowej, a nie egzekucji z nieruchomości, należy przyjąć, że w przypadku należności składkowych organem egzekucyjnym pozostaje Zakład Ubezpieczeń Społecznych (art. 19 § 4 u.p.e.a.). W zarzutach małżonek zobowiązanego (dłużnika) może podjąć obronę przed egzekucją z majątku wspólnego (art. 33 i 34 u.p.e.a.).

Zarówno art. 26 ust. 3a pkt 2 u.s.u.s., jak i art. 34 § 3 pkt 2 Ord.pod. weszły w życie z dniem 1 stycznia 2003 r. Wcześniej, bo z dniem 5 czerwca 2001 r., w wyniku zmiany art. 34 Ord.pod., wprowadzonej ustawą z dnia 11 kwietnia 2001 r. (Dz.U. Nr 39, poz. 459), przestała istnieć instytucja hipoteki ustawowej, w wyniku zaś dodania do ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych przepisu art. 27c (art. 1 pkt 25 ustawy z dnia 6 września 2001 r. o zmianie ustawy o systemie

ubezpieczeń społecznych, Dz.U. Nr 125 poz. 1368) oraz dopuszczenia w postępowaniu administracyjnym egzekucji z nieruchomości (art. 1a pkt 12 u.p.e.a., jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 110, poz. 968) stało się niewątpliwym, że obecnie prowadzenie egzekucji administracyjnej z nieruchomości wspólnej podatnika i jego małżonka jest dopuszczalne i nie wymaga nadawania sądowej klauzuli wykonalności administracyjnemu tytułowi wykonawczemu (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2002 r., III CZP 49/02). (...)

Z przepisów art. 24 ust. 3 i 3a u.s.u.s. oraz art. 34 pkt 2 Ord.pod. wynika jasno, że hipoteka przymusowa z tytułu zobowiązań podatkowych i z tytułu należności wobec Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, przypadających od osób pozostających w związku małżeńskim, może powstać na podstawie nieostatecznej decyzji, oraz że hipoteka przymusowa na tej podstawie powstać może na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka. (...)

Odnosząc wątpliwości związane z zagwarantowaniem małżonkowi dłużnika jego praw do problematyki doręczeń, Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że przepisy Ordynacji podatkowej i ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych nie udzielają wprost odpowiedzi na pytanie, komu decyzja powinna być doręczona; czy tylko zobowiązanemu (dłużnikowi), czy także jego małżonkowi.

W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego wyrażone zostały na ten temat dwa poglądy.

W uchwale z dnia 5 lutego 2004 r., III CZP 109/03, Sąd Najwyższy stwierdził, że podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka może być decyzja ustalająca wysokość zobowiązania podatkowego doręczona wyłącznie podatnikowi. (...)

W uchwale z dnia 24 lutego 2004 r., III CZP 121/03, Sąd Najwyższy, przyjął natomiast, że doręczona zobowiązanemu decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, nie może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej zobowiązanego i jego małżonka. Sąd Najwyższy wskazał, że decyzja ustalająca wysokość należności z tytułu składek nie stanowi tytułu wykonawczego w rozumieniu art. 109 u.k.w.h., wobec czego nie może być podstawą wszczęcia administracyjnego postępowania egzekucyjnego. (...)

W postępowaniu podatkowym rozstrzygnięcie kwestii doręczenia decyzji ustalającej wysokość należności z istniejących zobowiązań nie wymaga odwoływania się do argumentów opartych na wykładni przepisów materialnoprawnych pod kątem zapewnienia małżonkowi zobowiązanego ochrony jego praw; zajęcie stanowiska możliwe jest na podstawie przepisów formalnych. Z art. 145 Ord.pod. i art. 188 k.p.a. w związku z art. 3 § 1 pkt 2 k.p.a. oraz art. 14 pkt 6 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 14, poz. 17) wynika, że decyzje doręcza się stronie, (jej przedstawicielowi lub pełnomocnikowi) oraz prokuratorowi i Rzecznikowi Praw Obywatelskich, jeżeli przystąpią do postępowania podatkowego. Zgodnie z art. 133 Ord.pod., stroną w postępowaniu podatkowym jest podatnik, płatnik, inkasent lub ich następca prawny, a także osoby trzecie, o których mowa w art. 110-117, ze względu na swój interes prawny żądające czynności organu podatkowego, do których czynność tego organu się odnosi lub których interesu prawnego działanie organu podatkowego dotyczy, a także inna osoba, jeżeli zgodnie z przepisami prawa podatkowego przed powstaniem obowiązku podatkowego ciążą na niej szczególne obowiązki lub zamierza skorzystać z uprawnień wynikających z tego prawa. W świetle przytoczonych przepisów stroną postępowania podatkowego nie jest każdy, kto ma w tym interes prawny, lecz tylko ten, kto został wyraźnie oznaczony w art. 133 § 1 Ord.pod. oraz ten, kto został wymieniony w art. 133 § 2 i 3 Ord.pod. Małżonek podatnika, którego dotyczy ustalone zobowiązanie podatkowe, nie został zaliczony w art. 133 Ord.pod. do grona podmiotów będących stroną postępowania podatkowego. Wobec tego nie doręcza się mu decyzji ustalającej wysokość zobowiązania podatkowego, stanowiącej podstawę wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej wspólnością ustawową podatnika i jego małżonka.

Uzasadnieniem dla takiego rozwiązania jest konstrukcja majątkowej wspólności ustawowej małżonków przewidziana w art. 31 k.r.o. oraz zasada – przyjęta także na gruncie zobowiązań publicznoprawnych – zaspokajania się wierzycieli z majątku wspólnego małżonków w sytuacji, w której dłużnikiem jest jeden z nich. Zwrócił na to uwagę Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 5 lutego 2004 r., III CZP 109/03. Gdyby uznać, że materialne przesłanki odpowiedzialności małżonka nie usprawiedliwiają wyeliminowania go z kręgu podmiotów, którym

decyzja powinna być doręczona, znaczenie przesądzające w kwestii procesowej doręczeń należałoby przyznać brzmieniu art. 133 Ord.pod.

Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych nie zawiera odesłania do Ordynacji podatkowej ani w części dotyczącej instytucji strony, ani co do doręczeń. Stosownie do art. 123 u.s.u.s., w tym zakresie znajdują zastosowanie art. 28 i 40 k.p.a., które stanowią, że decyzje doręcza się stronom, a stroną jest każdy, czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie. W ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych nie nastąpiło zwięźenie pojęcia strony do niektórych tylko, enumeratywnie wymienionych podmiotów mających interes prawny. W tym szerokim rozumieniu pojęcia strony małżonek płatnika składek, pozostający z dłużnikiem w ustroju majątkowym wspólności ustawowej, posiadający wspólną z nim nieruchomość podlegającą obciążeniu hipoteką przymusową, mieściłby się wówczas, gdyby miał obiektywną potrzebę ochrony prawnej wywołaną naruszeniem jego sfery prawnej.

Taka potrzeba nie istnieje. Sfera praw właścicielskich małżonka dłużnika nie doznaje naruszenia ani w wyniku wydania decyzji ustalającej wysokość należności składkowych, ani – w szczególności – przez ustanowienie hipoteki przymusowej kaucyjnej na podstawie tej decyzji.

Istota hipoteki wyraża się w możliwości dochodzenia przez wierzyciela zaspokojenia z nieruchomości bez względu na to, czyją stała się własnością i z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi właściciela nieruchomości (art. 65 u.k.w.h.). Wierzyciel hipoteczny może dochodzić zaspokojenia z nieruchomości obciążonej hipoteką bez względu na ograniczenie odpowiedzialności dłużnika wynikające z prawa spadkowego (art. 74 u.k.w.h.). Z wpisem hipoteki wiąże się, jeśli chodzi o odpowiedzialność z nieruchomości, domniemanie istnienia wierzytelności zabezpieczonej (art. 71 u.k.w.h.). Jest ono źródłem odpowiedzialności rzeczowej nabywcy nieruchomości niebędącego dłużnikiem osobistym oraz prawną podstawą uzyskania przez wierzyciela hipotecznego tytułu wykonawczego przeciwko nabywcy w celu prowadzenia egzekucji z nieruchomości. Generalnie, ustanowienie hipoteki stwarza stan swoistej „egzekwowalności” roszczenia z nieruchomości, różniący się niekorzystnie od sytuacji prawnej właściciela nieruchomości w przypadku nieistnienia hipoteki.

Hipoteka przymusowa na podstawie doręczonej decyzji składkowej nie powoduje tego rodzaju skutków prawnych. Jako hipoteka kaucyjna nie stwarza

domniemania istnienia wierzytelności zabezpieczonej (art. 105 u.k.w.h.), nie stanowi też źródła odpowiedzialności małżonka dłużnika z majątku wspólnego ani prawnej podstawy wystawienia tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi. Podstawą tą – jak wyżej wskazano – jest art. 29 Ord.pod. w związku z art. 31 u.s.u.s. Sam wpis hipoteki przymusowej kaucyjnej w niczym nie zmienia sfery prawnej małżonka dłużnika. W szczególności, nie wpływa na zasadę jego odpowiedzialności ani na możliwość skierowania przeciwko niemu egzekucji z nieruchomości wspólnej. Zagrożenie dla małżonka w postaci ewentualności uszczuplenia jego prawa własności płynie z zasady odpowiedzialności *sui generis* rzeczowej za dług współmałżonka, a nie z faktu ustanowienia hipoteki przymusowej kaucyjnej. Zagrożenie to realizuje się na podstawie tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi, a nie decyzji ustalającej wysokość należności składkowych, która tytułem wykonawczym nie jest.

Mając powyższe na względzie należało przyjąć, że na etapie wydania decyzji ustalającej wysokość należności z tytułu składek nie istnieje potrzeba udzielenia małżonkowi dłużnika ochrony prawnej w postaci umożliwienia mu zakwestionowania decyzji przez jej doręczenie. Interes prawny małżonka wyraża się w uchronieniu wspólnej nieruchomości od egzekucji na poczet zaspokojenia wierzytelności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych przysługującej do współmałżonka. Powstaje on w momencie wystawienia administracyjnego tytułu wykonawczego w celu wszczęcia postępowania egzekucyjnego z nieruchomości wspólnej względnie ustanowienia na niej hipoteki przymusowej zwykłej.

Zainteresowanie małżonka tym, żeby dłużnik nie miał długu wobec Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, względnie, żeby dług ten był mniejszy, podobnie jak ewentualne niekorzystne postrzeganie małżonka dłużnika w obrocie gospodarczym w wyniku ustanowienia na nieruchomości wspólnej hipoteki przymusowej kaucyjnej, dotyka faktycznego interesu małżonka, a nie jego interesu prawnego.

Jak z powyższego wynika, mimo odmiennego uregulowania w Ordynacji podatkowej i ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych instytucji strony postępowania administracyjnego, obydwie ustawy pozwalają na jednolite stanowisko co do niedoręczania małżonkowi zobowiązanego (dłużnika) decyzji ustalającej wysokość określonych należności, będącej podstawą wpisu hipoteki przymusowej obciążającej nieruchomość wspólną.

Reasumując, sytuację prawną małżonka dłużnika określa brak osobistej odpowiedzialności z tytułu składek, będący następstwem nieistnienia zobowiązania pomiędzy Zakładem Ubezpieczeń Społecznych i tym małżonkiem oraz zasada ponoszenia *sui generis* rzeczowej odpowiedzialności, która uaktualnia się w postępowaniu egzekucyjnym. Ustanowienie hipoteki przymusowej kaucyjnej nie czyni małżonka odpowiedzialnym osobiście ani rzeczowo i nie prowadzi samo w sobie do uszczuplenia jego własności. W związku z tym małżonek dłużnika nie ma interesu prawnego w kwestionowaniu decyzji stanowiącej podstawę ustanowienia hipoteki. Decyzja taka w stosunku do niego nie podlega doręczeniu.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy, działając na podstawie art. 61 § 1 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. Nr 240, poz. 2052), podjął uchwałę, jak na wstępie.

